

Abbed Vilhelm af Æbelholts brevsamling

AF

NANNA DAMSHOLT

I de skrivende milieuer i Vesteuropa, i byer, ved bispesæder og i klostre, var det i det 12. århundrede oplagt at udtrykke sig i breve, hvis man ville formidle tanker for et større publikum. Brevet — og det betød i teorien en tekst, der karakteriseredes af den indledende hilsen, salutatio'en, og den korte form, »modus epistolaris brevitatis« — var en almindelig ramme, også om litterære produkter som vi i dag ville forme som essay, prædiken eller afhandling. Yderligere kunne man lade sine breve komme ud som en samling, hvor det enkelte stykke så bidrog til at skabe en ny helhed efter forfatterens ønske. Denne litterære form benyttedes af en række berømte mænd fra 11.—12. århundrede, hvoraf nogen måske udelukkende har deres breve at takke for berømmelsen. Vi har overleveret brevsamlinger fra Peter Damian, Johannes af Salisbury, Peter af Blois, Peter Venerabilis og Bernhard af Clairvaux for at nævne eksempler, der er relevante i denne artikels sammenhæng.¹ Vi ved om disse samlinger, at de er skabt med udgivelse for øje, på grundlag dels af breve, der er skrevet til formålet, dels af breve, der har haft en selvstændig form og funktion, for derefter at blive materiale, som bearbejdet eller i

¹ Følgende værker om brevsamlinger har jeg især benyttet:

Om enkelte samlinger:

Henrich Koller, Zwei Pariser Briefsammlungen. Mitteilungen des Instituts für Österr. Gesch. 50, 1951.

H. Hohenleutner, Studien zur Briefsammlung und zur Kirchenpolitik des Johannes von Salisbury. Mnch. 1953.

The letters of John of Salisbury, vol. I: The early letters (1153-1161) ed. W. J. Millor, S. J. and H. E. Butler, revised by C. N. L. Brooke, London 1955.

Kurt Reindel, Studien zur Überlieferung der Werke Petrus Damiani. Deutsches Archiv 15, 1959.

Peter Classen, Aus der Werkstatt Gerhochs von Reichensberg. Deutsches Archiv 23, 1967.

Giles Constable, The letters of Peter the Venerable. Cambr. (Mass.) 1967.

Günther Hödl, Die Admonter Briefsammlung 1158-1162. Deutsches Archiv 25, 1969.

R. W. Southern, Peter of Blois: A 12th Century Humanist? Medieval Humanism and other Studies. Oxf. 1970.

Jean Leclercq, Recherches sur la collection des épîtres de saint Bernard. Cahiers de civilisation médiévale X-XII siècles 14, 1971.

Ethel Cardwell Higonnet, Spiritual Ideas in the Letters of Peter of Blois. Speculum April 1975.

Generelt om brevsamlinger:

L. Rockinger, Briefsteller und Formelbücher des 11.-14. Jahrhunderts. Mnch. 1863.

Bernhard Schmeidler, Über Briefsammlungen des frühen Mittelalters in Deutschland und ihre kritische Verwertung. Vetenskaps-Societeten i Lund, Arsbok, 1926.

Charles Homer Haskins, Studies in Medieval Culture. Oxford 1929.

Carl Erdmann, Studien zur Briefliteratur Deutschlands im elften Jahrhundert. Lpz. 1938.

Jean Leclercq, Le genre épistolaire au moyen âge. Revue du moyen âge latin II, 1946.

sin oprindelige form indgik i en anden sammenhæng. Det ligger derfor i sagens natur, at den friskhed og spontanitet et privatbrev ofte har, den helt intime tone, der udspringer af brevet som forbindelsesled mellem to mennesker i en ganske bestemt situation, tildels går tabt, når brevet mister sin oprindelige funktion. Resultatet kan blive et kunstlet produkt, overarbejdet og usandsynligt i sin postulerede sammenhæng.² Chancen for denne udvikling, man kunne måske sige afsporing, er endnu større i det øjeblik brevet indgår i en samling, som stiller andre krav til de breve, som udvælges til at komme med, ja, fører måske til endnu en omarbejdning af teksten med tilpasning for øje.

Denne viden om en række brevsamlinger, der for nogles vedkommende, som f. eks. Peter af Blois's, hurtigt blev yndet læsning og derfor ofte skrevet af, er meget væsentlig, når man vil forsøge at forstå det eneste — i hvert fald det eneste bevarede danske stykke i genren, nemlig abbed Vilhelm af Æbelholts breve. Måske behøver såvel Vilhelm som hans breve en kort introduktion.

I august 1165 kom Vilhelm, en fransk augustinerkannik fra Sainte Geneviève klosteret i Paris, til Danmark, hidkaldt af sin ven Absalon, der på det tidspunkt var biskop i Roskilde. Vilhelms første hverv var at reformere kanniksamfundet på Eskilsø, en lille ø i Roskilde fjord. Få år senere, omkring 1170, flyttede samfundet til Æbelholt i Nordsjælland, hvor Vilhelm skabte et blomstrende kloster, hvis abbed han var til sin død i 1203. Blandt kilderne til Vilhelms historie er hans Vita,³ skrevet mellem 1210 og 1224, formodentlig som led i forberedelsen af hans kanonisation i 1224, samt brevsamlingen, som er emnet for dette arbejde.

Brevene viser Vilhelms forbindelser med gejstlige personer, høje og lave, i Danmark som i udlandet. Vi møder ham også som den danske konges udsending i ægteskabssagen mellem den franske konge Phillippe Auguste og den danske prinsesse Ingeborg, et hverv, der bragte Vilhelm personligt til både pavens og den franske konges hof. Foruden Vilhelms egne breve rummer samlingen adskillige stykker skrevet af Vilhelm i andres navn, som f. eks. kongens, Absalons, den danske kansler, Andreas Sunesens.⁴

Brevene indledes med et forord, hvori Vilhelm skriver, at han selv har lavet samlingen med et bestemt formål for øje. Forordets forhåndsoplysninger svarer udmærket til de breve vi har overleveret; f. eks. skriver Vilhelm, at samlingen indeholder breve, som han har skrevet i andres navn, og at han undertiden har sat pavers og bispers navne foran sine hilsener, for at brevet kan nyde godt af disses autoritet, hvilket svarer fint til den første del af liber I, hvor forskellige kirkeretlige problemer behandles i form af en brevveksling med paven. Måske er det også denne afdeling breve, der hentydes til med sætningen: »Tro ikke at der i de breve, hvori stridighedernes knuder løses, er tilføjet noget som helst til deres løsning, undtagen hvad der flyder af de helliges bekræftelse«.

² Sml. Giles Constable, *anf. arb.*, indledningen.

³ Udgivet af M. Cl. Gertz, *Vitae Sanctorum Danorum*. Kbh. 1908-12, s. 286-369.

⁴ I mit speciale: »En analyse af de danske kongediplomers arengaer indtil 1223 med særligt henblik på deres udsagn om kongemagt«, juni 1967, s. 64, har jeg påvist Vilhelms aktivitet som forfatter af diplomer udenfor samlingen, således modtagerudfærdigelsen Knud Valdemarsen til Æbelholt kloster [1192-1201] nu trykt i DD I. r. III, nr. 179.

At disse breve udgør en samling er dog, trods forordet, ikke umiddelbart indlysende, fordi det er svært at få øje på en struktur, en saglig eller kronologisk orden, der konstituerer helheden. I det følgende vil jeg imidlertid argumentere for, at Vilhelms breve, vurderet efter de normer, som samtidige europæiske brevsamlinger udtrykker, er — eller er tænkt som — et sådant genreprodukt. William Norvin anbefalede allerede i 1933 denne fremgangsmåde,⁵ og den må siges at være naturlig al den stund Vilhelms breve snarere er franske end danske, idet han er vokset op og uddannet i Paris. Det er selvfølgelig at se ham som repræsentant for den kultur, der trivedes indenfor den katolske kirkes rammer, båret af det latinske sprog, af de latinske forfattere af både hedensk og kristen observans, en kultur Vilhelm også mødte, da han kom til Danmark, og som han kunne leve videre i, selv om den danske version måske ikke svarede til hans forventninger.

Min argumentation for at Vilhelms breve hører til i brevsamlingsgenren indeholder følgende elementer: for det første argumentation for, at de overleverede tekster overhovedet kan benyttes som grundlag for et arbejde med helheden, for det andet en beskrivelse af brevsamlingsgenrens konstituerende træk, for det tredje en påvisning af disse træks tilstedeværelse i Vilhelms breve. Hvis argumentationen holder, d.v.s. hvis Vilhelms værk klart kan placeres i den europæiske litterære tradition, vil det ikke blot øge vor viden om det intellektuelle milieu i det 12. århundredes Danmark, men det vil give et sikrere grundlag for vurderingen af de enkelte breves oplysninger⁶ af hvilken art de end måtte være.

Vi vil imidlertid i nærværende sammenhæng holde os til den ovenfor nævnte argumentation og i første omgang vende os til selve materialet, og her møder vi straks store vanskeligheder. Vilhelms breve er ikke overleverede i original, men kun i en række sene afskrifter fra 16.—18. århundrede.⁷ På grundlag af disse er den første og endnu eneste⁸ udgave af Vilhelms breve lavet af J. Langebek og P. F. Suhm i serien *Scriptores Rerum Danicarum*, tomus VI, i 1786. Afskrifterne går alle tilbage til samme middelalderlige håndskrift,⁹ og hermed er mulighederne

⁵ William Norvin, *Abbed Wilhelms Breve*. Scandia 6 (1933), s. 153–172.

⁶ Sml. Tore Nyberg, *Klostren i abbot Wilhelms brev*. Kirkehistoriske Samlinger 1971, s. 45–57.

⁷ Primære afskrifter i kronologisk orden:

Additamenta 117, 4°, første del. Slutn. af 16. årh.

Ny kongelig samling 2155 b, 4°. Slutn. af 16. årh.

Gammel kongelig samling. Fol. 1115 og fol. 1116, der begge hviler på Bartholins nu tabte afskrift. Omkr. 1700.

Gammel kongelig samling 3655, 8°, Lygaard. Omkr. 1700.

Sekundære afskrifter:

AM 1054.

Gl. kgl. samling 3117, 4°.

Ny kgl. samling 2155, 4°.

⁸ En nyudgave er under forberedelse på Det Danske Sprog- og Litteraturselskab som et appendiks til *Diplomatarium Danicum I. r. III*, og jeg takker her redaktørerne C. A. Christensen og Herluf Nielsen som har ladet mig tage kopier af L. Weibulls forberedende kommentarer til denne udgave. Disse kommentarer har været en hjælp ved arbejdet med at realkommentere det enkelte brev i samlingen, men indeholder ikke noget om tekstfastsættelsen.

for at komme bagom denne ene tekst minimale, og en ny udgave kan efter mit skøn ikke byde på mange tekstændringer i forhold til *Scriptores* udgaven. Den overleverede del af Vilhelms breve omfatter i *Scriptores* udgaven: et forord, et registregister over 39 breve samlet i liber I, 82 breve i liber II, selve brevene, et antal på godt hundrede.

Det største problem er, om den nuværende udgaves rækkefølge af breve svarer til den oprindelige, idet det ikke synes urimeligt at henføre den tilsyneladende manglende orden til en dårlig overlevering. Med hensyn til dette spørgsmål er vi en smule heldigere stillet end i tekstforholdet, idet vi har andre kilder til hvorledes det middelalderlige pergament der var forlæg for de nævnte afskrifter så ud. De to ældste afskrifter, nr. 1 og 2 i listen p. 4, har begge forbindelse med Anders Sørensen Vedel, udnævnt til kongelig historiograf i 1578,¹⁰ idet den første, ifølge et i manuskriptet indklæbet brev fra Arne Magnussen, må formodes at være blevet til på A. S. Vedels foranledning. Dette er palæografisk set også muligt. Den anden afskrift er foretaget af Vedel selv ifølge en notits indlagt i ms. af Ellen Jørgensen. Vedel har med henblik på sit kommende værk fået diverse kilder til Danmarkshistorien i hænde, og han får i hvert fald sørget for disse to afskrifter, inden han i 1595 må lade materialet, og altså hermed manuskriptet med Vilhelms breve, gå videre til sin efterfølger Krag. I afleveringslisten til Krag¹¹ skriver Vedel følgende om manuskriptet: »S. Vilhelms Abbet vdi Ebleholt Closter hans sendebreffue paa Pergament, som haffuer været forfattet vdi tre Bøger, og jeg fick i Kiøbenhaffn meget sønder reffne, findis dog vdi den deel, som beholden er, smucke Historier, som kunde met stor gaffn vdi Kong Knud Valdemars Søns Historie indføres.« Dette manuskript, som ifølge mine undersøgelser har været forlæg, direkte eller indirekte, for de afskrifter vi kender, har altså i perioden 1578–1595 allerede været beskadiget, så beskadiget, at det er rimeligt at tale om det, der er tilbage, »beholden er«. I 1602 er pergamentet af Niels Krags enke givet videre til Krags efterfølger i embedet, Venusin, og i afleveringslisten til denne betegnes det som: *Epistolæ A. Vil. in 8°*.¹² I 1640 figurerer brevene i Stephanius's manuskriptliste som *Codex membrancus insignitus litera F. 45*,¹³ og i 1662 er det kommet tilbage til Universitetsbiblioteket, hvor det ifølge en fortegnelse over håndskrifterne findes i *Caps. Cypr. ordo 3 in quarto*.¹⁴ Manuskriptet må have været i Thomas Bartholins hænder mellem 1680 og 1690, da denne skrev det

* Licentiat Anne Gade Kristensen takker jeg for hjælp og vejledning da jeg arbejdede med overleveringsproblemerne. I samtaler med C. A. Christensen og Herluf Nielsen har jeg fået bekræftet hovedtrækkene i mine undersøgelser og har modtaget oplysninger, der dog ikke har relevans her, vedrørende den meget komplicerede overleveringshistorie. Denne findes utilstrækkeligt beskrevet i Suhms indledning til *Scriptores Rerum Danicarum*-udgaven.

¹⁰ Ellen Jørgensen, *Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800*. Kbh. 1931, s. 94.

¹¹ Trykt efter en samtidig afskrift i Gl. Kgl. Samling 824 fol. i S. Birket Smith, *Kjøbenhavns Universitetsbibliothek før 1728*. Kjbh. 1882, s. 106.

¹² Sst., s. 120.

¹³ Staffen Hanssøn Stephanius's *Designatio variorum documentorum et antiquitatum*. Kbh. 1909. *Danske Magazin* 6. r. I, ved William Christensen, s. 172.

¹⁴ Birket Smith, *anf. arb.*, s. 151.

af,¹⁵ men siden er der intet spor af det. Hvis Bartholin har leveret det tilbage til Universitetsbiblioteket, er det nok gået op i røg sammen med så meget andet ved branden i 1728.

Hvordan så det middelalderlige pergament ud og hvad indeholdt det? Ud fra de nu givne oplysninger må samlingen have været inddelt i tre bøger, en inddeling, der findes i tre af afskrifterne.¹⁶ Hvornår to-bogsinddelingen er indført og hvorledes brevene oprindeligt var ordnet er et meget kompliceret spørgsmål, og det vil føre for vidt at belyse alle elementerne i det. Mit foreløbige svar må blive: Liber I har rummet 39 breve, hvoraf nr. 1 og 18–22 incl. nu er tabt. Hvor mange breve de oprindelige libri II og III rummede, tør jeg ikke sige. I de afskrifter, der har tre-bogsinddelingen, står numrene 11, 12, 19, 21 og 22 i den nuværende liber II opført som tilsvarende numre i liber III. Den nuværende liber II har 82 stykker, af hvilke nr. 1 og 4–12 incl., 19, 21 og 22 er tabt. Heldigvis er der på et tidspunkt inden manuskriptet blev mutileret, blevet lavet et registregister, der altså giver en kort gengivelse også af nu tabte breve. Regestregisteret følger to-bogsinddelingen, som jeg mener stammer fra 18. århundrede. Vi har således kun en del, nemlig 108 breve tilbage af et større antal. Af disse overleverede stykker er nogle fragmenter, og det skyldes, så vidt jeg kan skønne ud fra hullerne, at der simpelt hen er revet sider ud af manuskriptet. Som det ses af ovenstående mangler brevene tit gruppevis, f. eks. mangler nr. 4–10 incl. samt begyndelsen af brev 11 i liber II.

Det middelalderlige manuskript kan ikke dateres nøjagtigt, men jeg skønner, at det er blevet til i det 13. århundrede, hvor interessen for at skrive Vilhelms breve af sikkert har været størst. Manuskriptet kan være den originale version af brevene, men jeg tror det ikke, fordi de overleverede afskrifter ligger så tæt op ad hinanden, og det forudsætter et meget godt forlæg, let læseligt og ordentligt. Dette skøn hænger sammen med den formodning, at samlingen er skabt hovedsagelig af kopier af afsendte breve, som altså er originaler, og derefter sat sammen med andre elementer til en helhed, som så er skrevet af på een gang, og denne afskrift kan måske være vore afskrifters pergamentsforlæg.

Ingen af Vilhelms breve er overleveret udenfor samlingen, ingen af dem er daterede og kun nogen af dem giver navn og titel på adressaten. Der er dog så mange muligheder for at kontrollere deres indhold, at jeg skønner de fleste kan have været skrevet og sendt i deres eget aktuelle ærinde. Vilhelms breve i Ingeborg-sagen kan således sammenholdes med den anden, d.v.s. den franske parts overlevering, Vilhelms brev for den norske ærkebisp Erik kan belyses også gennem norsk overlevering. Til et enkelt brev er vi så heldige at have overleveret svaret i en anden brevsamling. Det drejer sig om Stefan af Tournai's svar på Vilhelms brev, II, 57 i Vilhelms samling. Brevet fra Vilhelm er — som så mange af brevene — en slags følgeskrivelse. Vilhelm har i forvejen sendt en hest til Stefan, på det tidspunkt abbed i Vilhelms gamle kloster Sainte Geneviève i Paris, og Vilhelm undskylder i brevet, at hesten først er kommet af sted så sent. Derefter

¹⁵ Fol. 1115 og 1116 er afskrifter af Bartholins.

¹⁶ Additamenta 117, fol. 1115 og 1116.

spørger han til Peder Sunesen, Absalons slægtning, der da opholdt sig i klosteret. Stefans svar¹⁷ er en lovprisning af det skønne dyr og af den unge mand. Vi har altså i Stefans svar et bevis på, at et af de breve, der indgår i Vilhelms samling, er blevet sendt af sted, modtaget og besvaret. Intet i Stefans svar tyder på, at Vilhelms oprindelige brev, som Stefan modtog, er blevet omarbejdet radikalt, før det indgik i samlingen. Hvis dette eksempel er repræsentativt for samlingens andre stykker, må denne være lavet på grundlag af kopier af udgående breve, idet jeg anser ideen om at bygge en så stor samling op over tilbageleverede originaler — et forhold, som faktisk kendes fra udenlandske samlinger — for ret usandsynlig.

L. Weibull har i sit omtalte forarbejde søgt at datere hvert enkelt brev. En del breve kan kun dateres indenfor perioden 1171/72—1203, d.v.s. mellem Vilhelms flytning til Æbelholt og hans død, men størstedelen af de daterbare stykker er sandsynligvis skrevet omkring 1194/95. Samlingen kan, hvis disse dateringer holder, i hvert fald ikke være anlagt før efter disse år, hvad enten brevene har været afsendt eller ej. Både Norvin og L. Weibull beskæftiger sig med fiktionsproblemet, idet deres viden om datidens samlinger lader fiktive breve i en sådan sammenhæng være en oplagt mulighed. Problemet er vanskeligt, men det kan i hvert fald ikke løses ud fra Vilhelms samling alene. Det skal indrømmes, at visse breve forekommer ret usandsynlige, men det gælder ikke mange, og en række har så lidt realindhold, at det aldrig vil kunne bevises, om de er »rigtige«, og hermed menes afsendte, eller ej.

Ud fra brevenes realindhold anser jeg det for mest sandsynligt — og det får så her stå som en kun sparsomt dokumenteret påstand — at brevene er skrevet i Vilhelms levetid og af ham, for hvem skulle ellers have kunnet gøre det? Det er muligt, at en elev ville kunne efterligne hans sprog og stil så godt, at det ikke kan afsløres, i hvert fald er der over brevene et stærkt enhedspræg, som jeg finder det enklest at tilskrive een mands hånd.

Det materiale, vi har at arbejde med, er altså: et forord, et register indeholdende korte regester, også til nu tabte breve, en række udaterede breve, skrevet af Vilhelm i eget og andres navn, i en rækkefølge, der ikke er den oprindelige. Brevene er anbragt imellem hinanden, ikke i kronologisk rækkefølge, for så vidt som deres ophavsdato kan rekonstrueres, og heller ikke efter noget let gennemskueligt sagligt system, bortset fra at de første 23 breve i liber I klart udgør en gruppe samlet om kirkeretlige spørgsmål. Arbejdsgrundlaget er altså usikkert, dels fordi vi mangler en del af den oprindelige tekst, dels fordi vi må operere med en usikker placering af brevene indenfor et trebogssystem, men jeg mener alligevel at det er rimeligt at arbejde med det overleverede som rester af en helhed.

Forordets beskrivelse af samlingen med hensyn til dens indhold svarer som nævnt ovenfor udmærket til værket. Gælder denne overensstemmelse mellem forord og breve også, når det drejer sig om forordets udsagn om værkets formodede publi-

¹⁷ *Lettres d'Etienne de Tournai par l'abbé Jules Desilve*. Paris 1893, nr. CXLV, s. 169.

kum og dets påtænkte funktion? Hvis man læser forordet med henblik på at bestemme værkets adressat, må man først konstatere at forordet er rettet til en større kreds end den, de eventuelle brugere tænkes at tilhøre, idet Vilhelm imødegår en forventet kritik fra den lærde som ikke kan finde noget nyttigt i værket. »Hvis du, læser, som har set dette vort værk, ikke kan finde ordenes retoriske elskværdighed eller udsmykning, så beder vi, at du vil huske vor hensigt: nemlig at vi, således som vi tidligere har sagt, har bestemt disse carmina for dem, der ønsker at gøre fremskridt i diktat og ikke for lærde folk.« Værket er nemlig beregnet for dem, der ikke selv kan nå »de høje ting«, »altiora attingere«, dem, der ønsker at dygtiggøre sig i diktat. Samtidig får vi at vide, at disse mennesker hører til Vilhelms nærmeste, bundet til ham »med kærlighedens lim«. Formålet er at tjene til deres gavn, at være til oplysning og belæring for dem. Den simpleste tolkning af disse udtryk er, at Vilhelms nærmeste og kære er identiske med augustinerne i Æbelholt.

At forordet forudser, at værket kunne komme lærdere i hænde, er i overensstemmelse med bedste 12. århundredes forordstopiktradition, som den findes beskrevet hos Gertrud Simon i »Untersuchungen zur Exordialtopik der mittelalterlichen Geschichtsschreibung bis zum Ende des 12. Jahrhunderts«. ¹⁸ En række af de elementer, som hun opstiller for det »normale« forord, genfindes i Vilhelms: Det gælder forfatterens ønske om at være til glæde og nytte for dem, han elsker. Ytringer om læserens dom, hvor både retfærdig og uretfærdig kritik foregribes. Demonstration af forfatterens beskedenhed, udsagn om hans manglende dygtighed. Forsvar for værkets form, for dets simple stil der er valgt fremfor en retorisk fremstilling, som nemt kan fremkalde »fastidium«, væmmelse, hos læseren. Anmodning om læserens dom.

Alle disse træk genfindes i Vilhelms forord, bl. a. i de ovenfor citerede passager. Han skriver at arbejdet er gjort som han nu kunne det med sin middelmådige forstand. Han ved at værket er skrevet i en simpel form og ikke er et retorisk pragtværk, men det er netop for ikke at vække lede hos læseren.

Gertrud Simons opstilling gælder først og fremmest fortaler til historieskrivernes arbejder, men den passer fremragende på Vilhelms forord. Et klart bevis på at disse forordsnormer fulgtes i brevsamlings øjemed giver brev 92 i Peter af Blois's samling, et brev hvori Peter giver en slags introduktion til sit værk. Det forsvares overfor de ondsindede kritikere der kalder hans værk en fræk kompilation. Han minder om, at det er skrevet for de enfoldige, til gavn for almenvellet som en kærlighedspligt. ¹⁹ Selve det, at Vilhelms forord meget klart følger det traditionelle forordsskema, siger noget om det litterære niveau han sigter mod med sit værk. Om han så har forestillet sig, at samlingen skulle få en større læser-, brugerkreds, ved jeg ikke, men forordet er et indirekte argument herfor ved selve dets tilstedeværelse, idet det tilpasser værket til et højere niveau end det, der kunne forventes repræsenteret af kannikkerne i Æbelholt. Denne problematik vil blive genoptaget i forbindelse med samlingens videre sigte.

¹⁸ Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophischen Fakultät der Philippsuniversität. Marburg, 1952.

¹⁹ Migne, P. L. 207, sp. 289 ff.

Vilhelm har altså haft to formål for øje: Det ene, at skabe en eksempelsamling til diktatbrug, synes i kraft af de mange hentydninger i forordet til det rent formelle, så som adressater og selve brevenes udformning, »ordenes retoriske elskværdighed eller udsmykning«, at være det overordnede. Det andet er, at skabe et værk »til oplysning og belæring«, med elementer, der kan »uddanne forståelse og forstand«.

Hvad indebærer det at brevene skal bruges til diktat? Hvad betyder diktat? Den vigtigste proces ved brevskrivningen var formuleringen af indholdet og dette var diktatet, som regnedes for en kunst, *ars dictaminis*. Dictare var hjertets arbejde, det at skrive ordene ned, scribere, var blot håndens.²⁰ Der fandtes i 12. århundrede teoretiske værker om denne kunst, men også eksempelsamlinger, der var nok så nemme at anvende når man skulle skrive brev. I en sådan samling kunne man finde et forlæg der passede til ens egen situation. Nogle samlinger var rene formularbøger, andre var blot en god brevskrivners udvalgte stykker.

Undersøger vi brevene med henblik på, om de kan leve op til forordets første formål, finder vi en række elementer i brevene, som bekræfter dette. For det første er brevene for alles vedkommende udgivet uden datering. I flere tilfælde er den indledende og afsluttende formel med afsender og adressat skåret bort, navne i teksten er ofte erstattet med initialer, og disse anonymiserende tendenser er i overensstemmelse med tidens brevformularbøger. Placeringen af adressat og afsender i forhold til hinanden indenfor hilseformelen, hvor denne findes, viser overensstemmelse med normen, nemlig at afsenderen står sidst, med mindre han i rang er over adressaten.²¹ Blandt adressaterne er en lang række af samfundets betydeligste embedsindehavere repræsenteret: pave, kardinal, ærkebisp, abbed, konge etc., og det vil sige, at man i samlingen kunne finde eksempel på, hvordan man henvendte sig til sådanne personer. Tore Nyberg har påvist,²² hvorledes klosterbrevene i samlingen skulle dække hele det danske spektrum af ordener og gennem deres indhold demonstrere Vilhelms naturligvis eksemplariske holdning til disse. Nyberg fremhæver det eksemplariske aspekt, hvad angår holdningen, men det forekommer rimeligt også at anskue disse breves tilstedeværelse som eksempler på det rent formelle plan.

Den række breve, der står under betegnelsen »in persona« eller »in parte«, er skrevet af Vilhelm for kong Knud (I,30, II,26, II,44), for Absalon (II,6, II,13, II,14, II,22, II,80), for den norske ærkebisp Erik (I,24), for prinsesse Ingeborg (I,31), for Andreas Sunesen (II,8, II,33, II,45, II,65). Hvis de er, hvad de giver sig ud for at være, er de vidnesbyrd om, at Vilhelm har været brugt som pennesfører af mænd, der nok skulle vide at engagere den bedste, og de er derfor et bevis på brevenes høje kvalitet, set med datidens mest krævende danske øjne.

Et usædvanligt led i samlingen tyder på, at der er blevet arbejdet bevidst med brevenes udformning, idet der nemlig forekommer to meget enslydende breve, rettet til samme person, bisp Trugot i Børglum (II,41 og II,66). Tilstedeværelsen vidner i hvert fald om, at brevet har været skrevet i to versioner, der indholds-

²⁰ Constable, *anf. arb.*, s. 18.

²¹ Bjarne Berulfsen, *Kulturtradisjon fra en storhetstid*. Oslo 1948, s. 164.

²² *Anf. arb.*

mæssigt ikke adskiller sig meget fra hinanden. De væsentligste forskelle er, at II,66 er fyldigere formuleret, har flere citater og synes rettet mere personligt til Trugot end II,41, men om II,66 er en udvidet version eller II,41 en forkortet, kan jeg ikke afgøre. Der er prosarim i begge, men jeg synes det er umuligt at dømme om, hvilket er det bedste, også fordi brevets korthed skulle være et plus, og hvad vejede tungest i udgivernes øjne, mængden af retorisk udsmykning eller den korte form?

Om brevene er blevet sendt, og i så fald hvilket af dem, ved jeg ikke, og en absolut forklaring på begges tilstedeværelse i samlingen er umulig. De er blot i denne sammenhæng et vigtigt bevis på, at der er blevet arbejdet med den sproglige udformning, hvad enten de to stykker så repræsenterer henholdsvis lærer- og elevarbejde, kladde og renskrift, oprindeligt brev og senere omarbejdelse eller om de er kommet med af vanvare eller med hensigt — mulighederne er mangfoldige.

Det ville nu være på sin plads at karakterisere Vilhelms stilistiske kunnen på alle felter, hans ordvalg, billedsprog, citatbrug m.m. og vurdere den i forhold til et europæisk stilniveau, men her mangler helt de nødvendige forarbejder. Det følgende vil belyse et enkelt relevant aspekt, nemlig Vilhelms brug af rim og cursus. Han kalder i forordet sine breve epistolæ og litteræ, men også carmina, og den sidste glose kunne tyde på en ret bunden form, selv om ordets betydning er uklar. Det viser sig også ved nærmere eftersyn, at brevene er fulde af rim og de sætningsrytmiske fænomener, cursus, anvendt med dygtighed. Det sidste fremgår af Karl Polheims bog: *Die lateinische Reimprosa*,²³ der er en fremstilling af den latinske rimprosas historie, idet Polheim i en oversigt over 12. århundredes brevlitteratur giver følgende vurdering af Vilhelms breve: *Vollkomne Reimprosa-briefe bei Wilhelm, Abt von Sankt Thomas etc.*²⁴

Polheims definition af rimprosa er følgende:²⁵ Rimprosa er almindelig prosa, hvis led eller kola, således som de afgrænses ved talepauser, er rimede ved kol slutningen. I den gennemførte rimprosa — som Vilhelms breve altså skulle følge — rimer alle kol slutninger. Cursus er en rytmisk kolon slutning, og rim og rytme udnyttes, sammen eller hver for sig, til at fremhæve og understrege talepauserne. Ifølge Polheim nåede rimprosaen sit højeste i 11.—12. århundredes Europa, dog faldt begyndelse, blomstring og forfald på forskellige tidspunkter i de forskellige områder.²⁶ Vilhelm har haft gode muligheder for at lære rimprosaens kunst rent geografisk set, idet den dyrkedes flittigt i Paris, hvor endda en af hans ordensbrødre, Ricard af St. Victor, brillerede med en strengt gennemført rimprosa.²⁷ Polheim skriver om den rimglade Pariserskole, der bl. a. påvirkede englændernes teologiske skrifter, og selv om denne påvirkning, manifesteret f. eks. hos Stefan af Langton († 1228)²⁸ først gør sig gældende i begyndelsen af det 13. århundrede,

²³ Berlin 1925.

²⁴ Anf. arb., s. 366.

²⁵ Anf. arb., s. IX.

²⁶ Anf. arb., s. 363.

²⁷ Anf. arb., s. 418.

²⁸ Anf. arb., s. 424.

må den have floreret noget tidligere i Paris. Litteraturen viser tilstrækkelig mange eksempler på, at Vilhelm kunne lære kunsten af sine samtidige,²⁹ men alene gennem læsningen af de værker, der ifølge et tidligt bibliotekskatalog sandsynligvis befandt sig i Sainte Geneviève klosteret,³⁰ kunne rimprosaen være sivet ind i hans bevidsthed. Selv om denne kunst blomstrede i Vilhelms ungdomstid betød det ikke, at den var et ungt fænomen. Polheim beskriver dens udvikling fra antikken og gennemgår detaljeret forfattere, der har bidraget til udformningen af dens forløb. Blandt disse nævnes Cicero, Seneca, Augustin, Gregor, Isidor af Sevilla, Hrabanus, Beda, og værker af disse, også af andre grunde flittigt dyrkede forfattere, tilhørte sikkert Geneviève samlingen,³¹ som Vilhelm må have kendt. I Danmark kendte man også kunsten, bl. a. skriver Sven Aggesen flere passager med rim, men det sandsynligste er dog, at Vilhelm har fået sin skoling i Paris, selv om det ikke kan bevises ved påpegnig af særlige forlæg.

Som et eksempel på Vilhelms rim- og cursus-kunst kan tages et brev fra den gruppe, der senere vil blive omtalt, nemlig venskabsbrevene, et brev fra Vilhelm til en nær ven. (II,38).

Brevet er bygget op over de fem klassiske privatbrevformler, nemlig salutatio, captatio benevolentiae, narratio, petitio og conclusio: her mangler dog salutatio der enten må være skåret fra det oprindelige afsendte brev eller ikke er blevet anset for nødvendig i samlings-sammenhæng. Captatio benevolentiae som normalt er den del af brevet, hvor skriveren udfolder sig friest, indleder her brevet med en fint formet passage: »Amor dissimulare nescit amoris affectum quia dissimulationis umbraculum suspicatur amantium esse defectum«.

Rent konstruktionsmæssigt er de to sætninger (kola) bygget op efter skemaet a b c / c b a med quia som centrum. Omkring quia står på begge sider en genitivkonstruktion (c), herefter verbet (b) og en infinitiv (a). Kærligheden, som er det centrale begreb i sætningen og i hele brevet, holdes fast for læseren dels ved en gentagelse af ordet, amoris, og gennem en afledning heraf, amantium, dels ved allitterationen: amor, amoris affectum og i næste kolon amantium. Gennem de samme virkemidler kommer det andet væsentlige begreb frem: dissimulare — dissimulationis, med allitterationen dissimulare, dissimulationis, defectum. Der er to-stavelsesrim ved kolaslutningerne: — amoris affectum — esse defectum, og cur-

²⁹ Anf. arb., s. 415 ff.

³⁰ Ms. 16203, fonds latins, Bibliothèque Nationale. Gengivet i Ch. Kohler, Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Sainte Geneviève, Paris 1893, tome I, s. LXXXVIII ff. Takket være støtte fra Historisk Institut har jeg arbejdet med originalen i Paris. — Manuskriptet er et stort blad, klæbet ind som fol. 71, sidste blad, i et ms. fra 13. århundrede om astrologi. Selve katalogen fol. 71, er blevet til i Sorbonnebiblioteket, hvor man for at lette studierne for brødrene afskrev andre parisiske klostres kataloger. Efter registreringen af Geneviève-samlingen fulgte en kopi af katalogen fra St. Germain des Prés. Katalogen synes efter håndskriften at høre til i sidste trediedel af 13. årh., skriver den amerikanske professor R. H. Rouse i artiklen 'The early library of the Sorbonne', Scriptorium, 1967 s. 70, men ud fra en indholdsmæssig vurdering skønner han, at katalogen dårligt kan være blevet til efter 1230-40, fordi autoriteter som Johannes af Rochelle, Alexander af Hales og Averroes mangler. Det sidste identificerbare item i katalogen er Abbevilles summa fra 1216 eller 1227.

³¹ Kohler, anf. arb., s. LXXXVIII ff.

sus planus: $\acute{ } - - \acute{ } -$ i amoris affectum — esse defectum. Yderligere er der rim indenfor kola: amoris affectum — dissimulationis umbraculum.

De næste tre kola rimer på -us ved kolaslut, de næste på -o. I begge disse passager findes brevets hovedbegreb amor repræsenteret, ved amori i den første, amans i den anden passage. Den sidste sætning i captatio benevolentiae har amor som subjekt i de første to af dens tre led. Første kolon rimer med tredje: — habet hoc proprium — famulatur ad vitium og har cursus tardus: $\acute{ } - - \acute{ } - -$. I første kolon er der allitterationen h-h, i sidste c-c-c. Narratioen starter med en rimløs optakt, Noveris itaque, hvorefter de tre kola har enderim på -um, ja næsten fire-stavelserim for de første to kolasluts vedkommende: — imprimendum — incrementum. Første og andet kolonslut har cursus velox $\acute{ } - - - - \acute{ } -$, den tredje cursus planus. Næste led i narratioen har også rim og cursus ved kolaslut:

-valeas obtinere $\acute{ } - - - - \acute{ } -$
 debeas et
 studeas abstinere $\acute{ } - - - - \acute{ } -$
 inviolabiliter inhærere $\acute{ } - - - - \acute{ } -$

Foruden disse parallelkonstruktioner er der heri de to parallelle sætninger: ab his, quæ carnis sunt — et his, quæ spiritus sunt.

Conclusio'ens første sætning rimer ved kolaslut gennem ligeformsrimene: vellemus, timemus og coarctamus. Den sidste, lidt ordsprogsagtige bemærkning, der danner en værdig afslutning på brevet (og vækker associationer til brevets fortale), er uden rim. Sådan kan man også markere.

Der findes rimprosa og cursus i mange af samlingens breve, således i næsten alle af de allerede omtalte venskabsbreve. I de fleste er captatio benevolentiae det stilistiske højdepunkt, og her blomstrer de to fænomener.³² Enkelte breve må siges at leve op til Polheims vurdering: fuldkommen rimprosa,³³ idet der er rim ved næsten alle kolaslutninger, ofte fremhævet af cursus, tit tardus, hyppigt skifte mellem tardus og planus, og nogle meget fine passager med skifte mellem velox og tardus.

Brugen af paralleller er karakteristisk for Vilhelms stil, det gælder både grammatiske og indholdsmæssige paralleller. Polheims beskrivelse af den såkaldte repetitionsstil,³⁴ der blev skolastikkens foretrukne, leder absolut tanken hen på Vilhelms, der synes at tendere i retningen af det klangglade, men det vil kræve mere indgående studier at placere Vilhelm præcisere i traditionen.

Generelt vil jeg karakterisere Vilhelms anvendelse af rimprosa og cursus som noget tør og uden spændvidde. Kun enkelte breve kan leve op til den Polheim'ske fuldkommenhed, men de findes, ikke blot blandt de mange fintformede venskabsbreve. Det væsentligste på dette sted er, at tilstedeværelsen af rimprosa i brevene viser værkets tilhørsforhold til den litterære stil, der var på mode i kulturcenteret Paris, og samtidig bekræfter den, at samlingen har egenskaber, der — i overensstemmelse med fortalen — retfærdiggør den som brevmønsterbog.

³² F. eks. i I,39.

³³ F. eks. II,15, II,29 og II,63.

³⁴ Polheim, anf. arb., s. 389.

Formålet med samlingen som hjælp ved brevskrivning for mindre kyndige synes altså opfyldt gennem de tilstedeværende stykker. De henvender sig som nævnt til repræsentative adressater, de er — i hvert fald på rimprosa-planen — stilistisk set værdifulde, deres ophavsmand har til anbefaling øjensynligt ført pennen for folk af rang og stand. Disse træk giver dog ikke samlingen nogen struktur. Brevene kommer f. eks. ikke i rækkefølge efter adressaternes rang som i visse formularsamlinger. Nogle brevsamlinger bruger ofte et pavebrev til at indlede de enkelte afsnit med, og i den forstand kan man godt tolke den indledende pavebrevveksling som en traditionel værdig begyndelse, men herudover er der ikke spor af nogen rangordensstruktur. Denne mangel på en orden som ville have været praktisk og almindelig i en brevformularsamling viser, at det må have været andre formål, der har været dominerende ved samlingsprocessen, hvis denne har været bevidst.

Vender vi tilbage til forordet, ser vi, at det også gav et andet, om end lidt vagere sigte, nemlig at brevene skulle være til oplysning og belæring, og skulle kunne uddanne forståelse og forstand. Hvad menes der hermed? Har dette andet formål snarere end det første givet samlingen dens struktur? Kan de kompositionsprincipper, der i lys af andre brevsamlinger træder frem i Vilhelms breve, give en forklaring på forordets vage udsagn? I det foregående har jeg beskrevet brevene i lys af forordets udsagn om dets første formål, i det følgende vil jeg fortsat tolke samlingen efter forordet, nu ud fra dets andet, noget vagere formulerede sigte, som ikke peger mod brevenes formelle, men snarere indholdsmæssige kvaliteter.

Denne forskydning af interessen fra det rent formelle brevskrivningsplan til brevenes indhold fører helt oplagt over i tolkningen af samlingen som et litterært værk. Brevsamlingen som en litterær genre er et kendt fænomen, og det er naturligt at se Vilhelms værk som et sådant stykke, dets genrekonstituerende træk må blot fremdrages. W. Norvin har vist vejen, og T. Nyberg har demonstreret et her allerede omtalt aspekt, nemlig at klosterbrevene i samlingen var beregnet til læsning med den hensigt hos forfatteren, at give »ett spektrum över abbot Vilhelms insats som klosterreformatör och understödjare av klosterlig livsordning«. og brevene skulle vise netop de relationer »abboten själv ville framställa för sina läsare som exemplariska«.³⁵

Spørgsmålet er nu, hvilke strukturer kan vi forvente at finde i sådan en brevsamling? Der findes ingen regler for, hvordan en 12. århundredes brevsamling skulle være, skriver Giles Constable, men de var alle bevidst formede.³⁶ Afgørende for min forståelse af brevsamlingens karakter har især Leclercq's afhandling om Bernhard af Clairvaux's breve været. Bernhards brevsamling, der blev omarbejdet og udgivet flere gange i hans levetid, og kort efter, synes nemlig også umiddelbart strukturløs. Leclercq fremlægger, hvilke forskellige formål, der må have været med at bringe netop disse breve, med det og det indhold og den og

³⁵ Nyberg, *anf. arb.*, s. 55.

³⁶ G. Constable, *anf. arb.*, s. 8.

den form, beskriver også deres indbyrdes relationer, deres vægt i helheden, men hvorledes manifesterer disse formål sig i en rækkefølge, eventuelt i en boginddeling? Det afgørende princip for kompositionen har været at skabe en helhed, hvori alle aspekter i Bernhards liv, psyke og handling afspejles. Leclercq fastslår, at samlingen *er* struktureret, selv om den kunne være endnu strengere, mere logisk, mere præcist kronologisk opbygget. Denne vurdering viser, at den lige fra antikkens tid værdsatte »varietas«, afveksling,³⁷ gælder også nu i 12. århundrede, når det drejer sig om sammensætningen af en række breve. Den frihed og fantasi, der kommer til udtryk i rækkefølgen, er en dyd. Bernhards breve er bragt efter hinanden undertiden efter kronologi, undertiden i grupper, samlet om et fælles indhold eller grupper med samme adressat, idet de forskellige strukturelementer er afpasset efter hinanden, båret af en bestemt idé.

Når man i et værk, skabt af en person med så megen autoritet og prestige som Bernhard af Clairvaux havde, konstaterer en sådan række af anvendte kompositionsprincipper, kan man trostigt antage, at mangelen i Vilhelms brevsamling på eet gennemgående system, der omfatter alle samlingens stykker, ikke nødvendigvis betyder, at brevene blot er en tilfældig bunke fra Vilhelms bo. I lyset af Bernhards samling træder visse træk i Vilhelms klarere frem, således forskellige grupperinger. Der findes ligesom hos Bernhard — og hos Peter af Blois — en feminin gruppe, d.v.s. breve, rettet til kvinder, hos Vilhelm er det numrene 26, 27, 28 og 29 i liber I. Denne gruppe betegner Nyberg nonnebreve,³⁸ i overensstemmelse med den synsvinkel han anlægger på stoffet. Rækkefølgen er indenfor gruppen sikkert bestemt af adressaternes rangforhold: kongedøtre, priorinder, nonner. Fælles for brevene er deres moraliserende indhold, lovprisning af jomfrustanden, formaninger om denne verdens farer. Anledningen til at skrive to af disse breve er ret konkret, I,27 er en bøn om at få sendt nogle klæder tilbage, I,28 er et svar. Nybergs forsøg på at forklare boginddelingen³⁹ sådan, at forskellen på bog I og II skulle være, at I — med hensyn til klosterbrevene — skulle rumme mindre omtale af konkrete hændelser som anledning til brevene end liber II, kan jeg således ikke følge, desuden er to-bogsinddelingen som vist ovenfor ikke den originale. Der er ingen tvivl om, at der bag disse kvindebreve ligger en klassisk tradition, levende i 12. århundrede, nemlig at til en brevsamling hører et stykke indeholdende en lovprisning af jomfrustanden. Et godt eksempel på et klassisk forbillede her må være epistola XIII »virginitatis laus« i Hieronymi breve.⁴⁰ I dette brev afsnit XV advarer Hieronymus mod drikkeri, ligesom Vilhelm i I,26. Med disse kvindebreve er vi kommet ind på visse brevtyper, som var faste elementer i anerkendte samlinger. En type behandlede et bestemt tema, som det var »comme il faut« at tage stilling til, at udtale sig om — om f. eks. kærlighed, fattigdom, klosterliv. En anden form for breve, der burde være repræsenteret i en samling, var breve, der kunne bruges i situationer, der måtte

³⁷ Såvel Plinius som Sidonius Appolinaris tilstræbte i deres samlinger varietas som højeste princip. J. Sykutris s.v. 'Epistolografi' i Pauly's Realencyclopædi, suppl. V.

³⁸ Nyberg, anf. arb., s. 49.

³⁹ Sst., s. 50 f.

⁴⁰ Migne, P.L. 30, sp. 173 f.

formodes at forekomme i de fleste menneskers liv. Det drejer sig om breve, der indeholdt en befaling, en misbilligelse, opfordring, trussel, breve, der kunne trøste, skælde ud, advare etc.⁴¹ En tredje form for genrebrev var bestemt også af modtageren: brev til en bortloben munk er en klassiker, brev til en syg, brev til en, der er blevet enke eller barnløs etc. Hos Vilhelm er brev II,58 (*Ad Daniele expulsum revocandum*) et udmærket eksempel på hvordan man forsøger at få en flygtet til at vende hjem, brev til en syg repræsenteres af II,78 (*Ad quendam infirmum*). Flere af samlingens stykker er trøstebreve til Ingeborg, der svigtedes af sin gemal, f. eks. I,34 og 35, der begge i regesten kaldes *epistola consolatoria*. Det er tydeligt, at den der har skrevet regesterne til Vilhelms breve, har kendt denne tradition, og her tænker jeg især på de breve, der dækker forskellige sindstemninger, idet bl. a. ofte verber i *præsens participium*, såsom *applaudens* (I,36), *monens* (II,23, II,42), *supplicans* (II,25, II,43, II,61) er valgt til at karakterisere brevs hovedindhold.

Ligesom den ovenfor nævnte kvindegruppe både er med, fordi der bør være breve til sådanne væsener, og fordi de kan give lejlighed til at behandle emner såsom kvindens største pryd, hendes dyd, således er det også passende, at en samling har et eller flere breve til en ven, som samtidig kan give forfatteren mulighed for betragtninger over begrebet venskab. Blandt Vilhelms breve er der flere, som man godt kan give etiketten venskabsbreve, og da netop denne brevtype hører til den alleralmindeligste blandt genrebrev vil jeg i det følgende behandle dette nærmere.

En brevsamlings fuldkomne venskabsbrev forener flere elementer: Det er fra en ven, rettet til en ven, gerne i anonym form »*ad amicum*«. Det behandler begrebet venskab. Det fungerer i venskabets tjeneste.

Ligesom selve brevformen havde venskabet, som litterært tema, lange rødder. Klassikere er Ciceros »*De Amicitia*«, Senecas breve, og i 12. århundrede blev der også skrevet afhandlinger over emnet, som f. eks. af Peter af Blois, »*De amicitia christiana*«. ⁴² Brevformen blev ofte valgt som udtryksmiddel, og det førte til, at den anden formel, *captatio benevolentiae*, svulmede op, fordi den ifølge sin funktion i brevet netop egnede sig til at rumme almene betragtninger. Til gengæld havde brevformen det attraktive ved sig, at den, fremfor afhandlingen, befordrede en naturlig fortrolighed mellem sender og modtager, også selv om begge var sig bevidst, at indholdet var beregnet på en større modtagerkreds.

Når venskabsbreve var så hyppige, skyldes det naturligvis et brevs centrale og oprindelige funktion som et bindeled mellem to parter, ofte to venner. De få mennesker, der i middelalderen var i stand til at udtrykke sig skriftligt, skrev gerne breve til venner og breve, der priste venskabet, og sådanne breve findes derfor i alle afskygninger i de kendte samlinger. Flere af ophavsmændene til de her nævnte samlinger var abbeder, og det kan ikke undre nogen, at det først og fremmest var folk i kirkens tjeneste, der optrådte som brevskrivere, idet de jo fremfor de

⁴¹ Se f. eks. R. W. Southern, *Medieval Humanism and other Studies*, Oxf. 1970, s. 116.

⁴² Migne, P.L. 207, sp. 871 ff.

fleste andre af samfundets medlemmer havde de fornødne kundskaber. Alligevel synes det indenfor disse rammer at være en særligt yndet beskæftigelse blandt munke,⁴³ hos de reformerte munke og kanniker var det ligefrem en last, som den tredje augustinerregel søgte at råde bod på.⁴⁴ Set med vore øjne kan det ikke synes mærkværdigt, hvis man ser brevet som en af de få muligheder for at udtrykke sine følelser i en tavs, streng og snæver verden. Cølibat og afsondrethed fra familie må have givet venskabet mellem mænd helt andre dimensioner.⁴⁵ Vennebreve har været kærere at skrive, sødere at modtage, venskabsbrevet burde snarere kaldes kærlighedsbrevet, fordi forholdet til vennen heri beskrives i vendinger, der ikke hører til det, vi normalt forstår ved venskabssfæren.

Måske var brevskrivning også en last hos abbed Vilhelm i Æbelholt. Han havde i hvert fald de samme grunde til at forfalde til den som sine kolleger, og dertil kom hans udlændighed, der næppe har mindsket hans kontaktbehov med nogen, han stod nær. Motiverne til hans brevskrivning vil vi dog foreløbig lade ligge, for først at se på, hvilke af hans breve, der med større eller mindre ret, kan siges at tilhøre genren, venskabsbrevet.

Af de overleverede stykker kan en snes henregnes til denne kategori. Af disse er tre rettet til abbed Valbert, nemlig liber I,36, 37 og 38, et til abbed Vilhelm i Esrom, II,27, to til kannikken Gaufredus, II,29 og 63, to til Anders Sunesen, II,3, 59, to til Ebbe Sunesen, I,39, II,19, et til hver af følgende navngivne personer: Peder Sunesen II,30, Absalon II,21, munken Gozvinus II,56, abbeden i St. Victor i Paris II,32, subprior Jo. II,70, broder Stefan II,76, grev Bernhard II,15. Herudover et til bispen i Skara II,16, en person i Kongshelle II,39 og et med overskriften *Ad amicum intimum* II,38 uden nærmere angivelse. Nogle af modtagerne benævnes *amicus* i *salutatio*, mens andre får tilføjet dyre adjektiver så som *amantissimus* og *carissimus*. Mange af modtagerne kender vi fra andre kilder, men om de var Vilhelms venner allesammen, har vi ikke belæg for. Det gælder alle de her nævnte breve, at de er skrevet i Vilhelms eget navn og ikke in persona en eller anden. Som det fremgår af brevenes numre, danner de ikke nogen gruppe, men er, om end nogle gruppevis, spredt over hele samlingen.⁴⁶

Det blandt de fremdragne breve, der kommer det rigtige venskabsbrev, forstået som brevsamlingsinventar med de ovenfor nævnte træk, nærmest, er nr. 38 i liber II. Dets overskrift er »*Ad amicum intimum*«, altså i overensstemmelse med genrebrevets anonymitet, og intet i brevet afslører, hvilken person, der eventuelt kunne være tale om. Man skal ikke skjule sin kærlighed men lade den strømme frit og lade dens sødme finde udtryk som her i et brev. Den rene kærlighed er et værn mod den syndige, og en ven kan med sin kærligheds varme og styrke holde den han elsker fast på den rette vej. Denne lille opbyggelige tekst over et væsentligt tema er brevet hovedindhold. Brevet er kort, som et brev jo

⁴³ J. Leclercq, *Initiation aux auteurs monastiques du moyen age*. Paris 1963, s. 170 f.

⁴⁴ Giles Constable, *anf. arb.*, s. 1.

⁴⁵ Sml. Brian Patrick McGuire, *Love, friendship and sex in the eleventh century: The experience of Anselm*. *Studia Theologica* 28, 1974, s. 111–152.

⁴⁶ Liber I,36–39. Liber II,3, 15, 16, 19, 21, 27, 29, 30, 32, 38, 39, 56, 59, 63, 70, 76.

bør være, og Vilhelm slutter drillende med en bemærkning om, at jo mindre der er, jo gladere bliver man for det man dog får.

Vilhems opfattelse af venskabet fremgår ikke blot af nr. II,38, men kan karakteriseres alment af de nævnte breve. I det følgende vil jeg belyse denne opfattelse ved at sætte den overfor den tilsvarende i Peter af Blois's breve.⁴⁷ Peter af Blois var ligesom Vilhelm kirkeligt uddannet i Frankrig, kommet i udenlandsk tjeneste, nemlig engelsk, og de levede nogenlunde samtidigt. Peter var nært knyttet til hoffet og varetog officielle hverv, forhold der ligesom for Vilhelms vedkommende satte sig spor i form af breve til kongehusets medlemmer, paver og bisper. Det står fast, at Peter selv lavede sin samling med udgivelse for øje, og utallige middelalderlige afskrifter vidner om hvor flittig den blev brugt. Peters breve er mange og indholdet broget, men det går som en rød tråd gennem samlingen, at den er et eksempel på »the proper conduct of life«. E. Higonnet har i sin artikel forsøgt at vurdere Peters opfattelse af sin tids modeemner, forholdet til de hedenske auctores, munkelivet, venskab etc. Denne problemstilling kan anlægges på Vilhelms breve, men skal her kun tages op i forhold til Higonnets slutninger angående Peters tanker. Når det er rimeligt skyldes det ikke blot de ovenfor nævnte ligheder i Peters og Vilhelms ydre forhold, men det, at de begge har rod i den samme kontinentale kultur bl. a. gennem deres uddannelse, der havde givet dem samme viden, kunnen og idealer. Vilhelm har ikke i Danmark mødt denne kultur udviklet til et højere stade, og hvad der har eksisteret af en af latinen uafhængig nordisk kultur har han næppe haft blik for. Jeg ser derfor Vilhelms breve, den litteratur der skabtes af og om ham, såvel som hans arbejde som abbed, dybt forankret i hans barndoms og ungdoms milieu, klostrene St. Germain og Ste. Geneviève i Paris. Vilhelm har ikke som Peter skrevet en afhandling om venskab, men en række breve hvor det er hovedmotiv. Det gælder nr. 29, 70 og 76 i liber II, skrevne til henholdsvis Gaufredus, Jo. og broder Stefan. I de andre venskabsbreve indtager betragtningerne en mere beskedne plads, men er altid placeret logisk i brevets komposition.

Kærligheden mellem venner benævnes både caritas og amor. Væsentligst er at den er ren og derfor Gud velbehagelig, idet den er et udtryk for den af Gud selv befalede næstekærlighed. De breve Vilhelm skriver til venner kan ikke udelukkende være skrevet til hans rigtige venner som f. eks. Absalon. Vilhelm kalder sig i et brev⁴⁸ til den franske konge Philippe Auguste den mindste blandt hans venner og det må være tegn på, at en næste regnes lig en ven som man altså tillidsfuldt kan henvende sig til. Flere af venskabsbrevene, hvis hovedanliggende er bøn om hjælp, har troen på vennens velvilje som bærende motiv.⁴⁹ Andre breve⁵⁰ nævner kærlighedens lov som venner må overholde: man skal holde sig i nær og hyppig kontakt med sin ven, så man kan dele glæder og sorger. Et liv

⁴⁷ Se herom Ethel Cardwell Higonnet's inspirerende artikel 'Spiritual Ideas in the Letters of Peter of Blois'. *Speculum* april 1975, s. 218-244.

⁴⁸ II,25.

⁴⁹ F. eks. II,70.

⁵⁰ II,29, 30, 32 og 76.

uden vennen kan ikke kaldes liv. Brevets fornemste funktion er at erstatte det fysiske samvær hvor man kan hengive sig til samtalens sødme.

Hvis man lytter til Vilhelms stemme i denne gruppe breve står det klart, at venskabet er noget fundamentalt i hans tilværelse. Hans breve til vennerne, og her tænker jeg på dem som jeg tror stod ham personligt nær som f. eks. Peder Sunesen, er, sammenlignet med andre stykker i samlingen, umiddelbart mere veloplagte, præget af glæden over det samvær som den skrivende stund giver, så at ingenting ofte bliver henrivende hæftet op med roser.

I sammenligning med Peter af Blois's opfattelse af venskabet virker Vilhelms traditionel, tør og meget lidt facetteret. Det kan naturligvis skyldes Vilhelms langt mindre produktion, men selv blandt de relativt mange udtalelser om venskab tager Vilhelm sin tilflugt til samme motiv i to breve. Det er som om han altid holder sig på inderkanten af de muligheder der dog må have foreligget med hensyn til variationer i indholdet. Til gengæld fornemmer jeg at han følelsesmæssigt har været intenst engageret.

Vilhelms syn på venskabet er så lidt udviklet at det er svært at drage nogen frugtbare sammenligninger med Peters. E. Higønnet skriver, at Peter ligesom cistercienserne elskede sine medmennesker for at styrke sit gudsforhold og fremme sin egen frelses sag. Denne dobbeltbund i venskabsforholdet træder kun dunkelt frem hos Vilhelm, måske er der spor af det i det ovenfor beskrevne II,38.

Måske kan Vilhelms syn på venskabet som noget der bør være mere aktivt og udadvendt, til tjeneste for andre, siges at svare til Peters og dermed placeres som en ny indstilling i forhold til den traditionelt mere indadvendte, men det er vanskeligt at tage nuanceret stilling til det.

Det gælder for alle de omtalte venskabsbreve, at det meste af deres indhold synes i nær overensstemmelse med den tradition som lå både Peter og Vilhelm nærmest. Vilhelm har stræbt efter at følge denne tradition og hans venskabsbreve er vidnesbyrd om det på to planer: dels i kraft af deres indhold og dels ved deres tilstedeværelse som led i samlingen. Spørgsmålet om Vilhelm har følt og ment hvad han har skrevet, hører til de futile. Hans tanker og følelsesliv måtte ligesom hans breve udfolde sig i de baner og indenfor de rammer som eksisterede på hans tid, i hans milieu.

Nogen af venskabsbrevene synes blot at være forsikringer om venskab og uden egentligt hovedindhold. Forklaringen på dette kan være, at brevene oprindeligt har været følgeskrivelser som blev afleveret sammen med en mundtlig besked, altså en form for garanti. Det var ganske almindeligt at sende sine breve med personer der alligevel skulle samme vej — Peter af Blois brugte tit studenter eller pilgrimme — hvis man ikke havde et specielt sendebud. Flere breve i Vilhelms samling omtaler direkte brevberere, *latores*. Det gælder bl. a. liber II,51, 52, 53 og II,64, 68, 70. De tre første af disse er anbefalinger af brevbereren. Det er meget korte breve, men fine med hensyn til rim og rytme. Prosarim og *cursus* kunne absolut være til glæde for øjet, men kom først rigtigt til sin ret når brevet blev læst højt, og det gjaldt i hvert fald disse følgebrev, *latores*'ens »akkreditiver«, at de blev læst højt for modtageren.⁵¹

⁵¹ Constable, *anf. arb.*, afsnittet »Writing, Sealing and Sending«, s. 18 ff.

Som nævnt kommer jeg ikke her ind på Vilhelms sprog og stil. Jeg vil blot konstatere, at venskabsbrevene i den henseende ligner de andre breve. Hvis Vilhelm har fundet et godt citat, et godt billede, bruger han det gerne flere gange. Det gælder f. eks. billedet, at ligesom ilden blusser op, når man hælder olie på, således næres venskabet ved breve.⁵² Samlingens stilistiske enhedspræg forekommer mig ikke mindre udpræget i denne gruppe breve, der — om nogen — kan forventes at have forbilleder, om end intet bestemt forlæg kan nævnes. Denne foreløbige gennemgang af Vilhelms forhold til venskabstraditionen kan passende afsluttes med et citat af Leclercq, som karakteriserer brevskrivningen, især venskabsbreve, som »a culture which is intense — but disciplined, free — but reflected upon«.⁵³

Vi har nu konstateret at der findes forskellige brevgrupper i samlingen, bestemt af deres adressater eller oprindelige funktion. Den del af brevene der først falder i øjnene som en særlig afdeling er de første 23 breve, der i form af en brevveksling med paven belyser forskellige spørgsmål indenfor kirkeret. Det er påvist,⁵⁴ at disse tekster er en afskrift af Peter Lombardus's version af Gratians dekret. Dette er i sig selv interessant, idet det siger noget om, hvor Vilhelm hentede sit kendskab til kanonisk ret fra, i hvilken version han ønskede kendskabet til den udbredt i Danmark, og at han må have fundet det relevant. I brevsamlingsproblematikken er det tegn på, at Vilhelm har anset en sådan afskrift for en monumental indledning til sit eget værk. Teksterne drejer sig bl. a. om hvor nært kommende ægtefolk måtte være beslægtet med hinanden, et forhold som kunne antyde, at samlingens tyngdepunkt kunne være Ingeborg—Philippe-sagen, hvor kongens vigtigste argument for opløsning af ægteskabet som bekendt var, for nært slægtskab.

Også andre grupper synes at tegne sig: En gruppe, om end i to dele, dannes af brevene II,11 og 12, 46 og 47, der handler om St. Mikael's klosteret i Slesvig og striden mellem de hvide og de sorte munke. Endvidere falder de breve der stammer fra Ingeborg-sagen i nogle grupper: Liber I,30—35, liber II,5—9 og 22—27, om end de ikke omfatter alle Ingeborg-brevene i samlingen.

Følgende træk er nu fremdraget og fundet overensstemmende med nogle af tidens kendte samlinger: Samlingen indeholder breve skrevet for og til berømte mænd.⁵⁵ Brevene optræder i grupper, dannet ud fra forskellige, ovenfor anførte, kriterier. Samlingen indeholder genrebreve. Den indledes under pavelige auspicer. Dens sammensætning skaber den ønskede varietas, først og fremmest ved brevenes uventede rækkefølge. I denne sammenhæng må Vilhelm igen placeres blandt de forsigtige, idet mange skabte afveksling ved langt grovere midler, f. eks. lod Peter Venerabilis sin samling indeholde breve fra andre, et par salmer, nogle

⁵² II, 56 og 63.

⁵³ J. Leclercq, *Le Genre Epistolaire au Moyen Age*, s. 63. Engl. oversættelse fra F. C. Gardiner, *The Pilgrimage of Desire*. Leiden 1971, i kapitlet, *Letters* s. 53-85.

⁵⁴ Norvin, *anf. arb.*, s. 170.

⁵⁵ De fleste breve i den samling Johannes af Salisbury lavede, var skrevet af ham selv men i ærkebisp Teobalds navn. Millor, *anf. arb.*, s. XI.

breve der nærmest var dogmatiske afhandlinger.⁵⁶ Vilhelms samling er ikke blot en formularbog, men et læseværdigt værk, der har fundet balancen mellem det specifikke der skaber interesse og det universelle der gør den nyttig. Den forner flere typer af breve, både embedsskrivelser og helt personlige breve.

Alle disse træk er med til at give samlingen dens ansigt og opfylde de krav der stilledes til et sådant værk. Vi har konstateret at samlingen kan leve op til Vilhelms egne intentioner med hensyn til at være til hjælp ved brevskrivning. Hvordan forholder det sig med det andet formål, at være til oplysning og belæring? Måske skal det tolkes så bredt at kendskab til Vilhelms virke falder ind herunder?

Brevene giver tilsammen et bredt kendskab til Vilhelms virke i Danmark, som abbed, som augustiner, som kongens og Absalons mand i politiske sager, som manden, der ikke alene skrev breve til og fra højtstående, men som også selv kunne begå sig i deres kreds. Intet antyder dog, at Vilhelm senere skulle blive kanoniseret, alle de træk fra Vilhelms liv der var relevante som direkte forarbejde til hans kanonisation, kan findes i hans Vita.

Det ville ikke være uberettiget – men heller ikke originalt – at betegne samlingen som Abbed Vilhelms selvbiografi.⁵⁷ Flere udenlandske samlinger tolkes som sådanne, f. eks. Peter af Blois's. Peter ønsker at vise sig selv fra forskellige sider, ja, endog sin udvikling, idet han i sin samling anbringer kontroversielle breve ved siden af hinanden, idet disse breve repræsenterer hans synspunkter på forskellige tidspunkter i hans liv.⁵⁸ Leclercq tolker også Bernhards breve som en selvbiografi, men understreger, at der er to sider af hans liv der særlig fremhæves via brevene og udgør samlingens substruktur, nemlig munkelivet og forholdet til pavestolen.

Skønt vi ikke kender den oprindelige rækkefølge i Vilhelms breve, skønt vi kun har dele af det oprindelige antal overleveret, mener jeg der er basis for at tolke disse breve som en samling, fordi de genrekonstituerende træk i højere grad udgøres af det enkelte brev karakter end af dets placering i rækkefølgen. Vilhelm havde muligheder for at skabe et sådant værk i alle henseender. Samlingen kan tolkes som en selvbiografi, alsidig og afvekslende, den kan tolkes som eksemplarisk læsning som Nyberg gør det for klosterbrevenes vedkommende, i den forstand, at Vilhelm via brevene demonstrerer sin holdning til en række forskellige forhold. Det direkte formål for Vilhelm har nok været at give gode, repræsentative eksempler på brevskrivning. Naturligvis har han været sig bevidst, at brevene ville sige noget om ham selv, hans aktivitet, hans nidkærhed. En brevsamling kunne bruges til »apologia pro vita sua« og det havde Vilhelm måske behov for med hensyn til prinsesse Ingeborgs skæbne. Brevene viser Vilhelms initiativ til ægteskabet, men ikke mindst hans personlige medfølelse og anger, da det gik

⁵⁶ Constable, anf. arb., s. 12.

⁵⁷ En lille tekst i samlingen, nemlig liber II,48 b, virker som et stykke af en selvbiografi: Ego sum ille Willelmus etc. Det er dog nok snarere en del af et brev, som det står anført, men kun dette lille stykke refererer i få ord til Vilhelms tid før ca. 1165.

⁵⁸ Higonet, anf. arb., s. 244.

galt. Den selvretfærdighed og ufattelige nævenyttighed der lyser ud af brevene bør tolkes som vidnesbyrd om høj moral og ihærdighed i tjenesten.

Ovenstående giver ingen løsning på problemet, om visse af brevene er fiktive. En række muligheder står åbne.⁵⁹ Her har et andet spørgsmål været i centrum, og forhåbentlig forekommer det på dette tidspunkt min læser sandsynligt, at Vilhelms breve udgør en samling, anlagt efter 12. århundredes kriterier for en sådan.

Desværre har vi ingen vidnesbyrd om at brevsamlingen er blevet brugt som hjælp ved brevskrivning, men vi har et enkelt tegn på at den nåede ud til et større publikum, idet den muligvis har befundet sig i Ste. Geneviève klosteret i Paris. Der findes ikke noget katalog over klosterets bogsamling fra den tid, hvor Vilhelm var der, men som allerede nævnt har vi via Sorbonnemanuskriptet⁶⁰ kendskab til dens indhold i perioden 1220–40. Ifølge dette har samlingen som item 224 haft »Littere fratris Guillelmi de Dacia 1 par«⁶¹. Betyder det at Vilhelms breve har ligget i Sainte Geneviève klosteret i begyndelsen af 13. århundrede?

Er frater Guillelmus de Dacia identisk med abbed Vilhelm af Æbelholt og er hans »littere« brevene i den samling vi kender? Kan det påvises at andre dan-Vilhelm'er har været knyttet til Ste. Geneviève klosteret i den relevante periode? Vi kan i dette klostres dødebog⁶² finde notitser om danske brødre, bl. a. Peder Sunesen, men ingen Vilhelm er nævnt. Heller ikke andre kilder giver mig bekendt oplysning om nogen, der kunne gøre Vilhelm af Æbelholt rangen stridig, men der er jo ikke noget bevis. Katalogens Vilhelm er frater. Vilhelm af Æbelholt var abbed og fra 1224 helgen, d.v.s. sanctus, så dette giver anledning til tvivl. På baggrund af den ovenfor nævnte datering er det muligt at slutte, at katalogen er blevet til i Sainte Geneviève på et tidspunkt, hvor Vilhelm endnu ikke var blevet helgen, d.v.s. før 1224 eller så kort efter at nyheden ikke var nået til Paris. Det »manglende« sanctus foran Vilhelms navn er ikke nogen hindring for at der kan være tale om vor mand. Hvorfor så frater og ikke abbas? Vilhelm benævner sig selv frater i sine breves intitulationer til personer af alle kategorier fra paver til subpriorer, og det må være naturligt for en augustinerfrater at blive omtalt som sådan i et forholdsvis internt dokument, som katalogen oprindeligt har været.

Når jeg finder det sandsynligt at det drejer sig om Vilhelm af Æbelholts breve skyldes det Vilhelms nære tilknytning til Geneviève klosteret, også efter han havde forladt det. En tilknytning der i første omgang ses af den korrespondance der indgår i hans brevsamling. Syv breve heri har direkte forbindelse med Ste. Geneviève, nemlig liber II, 1, 4, 9, 29, 57, 81 og 82. De første tre er kun overleveret via registerne. Brevene er sikkert skrevet i perioden 1176–95 og viser at Vilhelm

⁵⁹ Med henvisning til Norvin, *anf. arb.* har N. Skyum-Nielsen foreslået et Vilhelm brev tolket som værende en stiløvelse p.g.a. dets altfor uskarpe tankegang. Se N. Skyum-Nielsen, *Das Dänische Erzbistum vor 1250. Acta Visbyensia III*, Visby 1969, s. 123, note 41.

⁶⁰ Se s. 10, note 30.

⁶¹ Jeg har senere konstateret at Ellen Jørgensen har gjort samme iagttagelse, dog uden at det har ført til videre betragtninger. Se artiklen 'Nordiske studierejser i Middelalderen'. HT 8. r. V, s. 339 note 1.

⁶² *Recueil des Historiens de la France. Obituaires I*. Paris 1902. Église collégiale de Ste. Geneviève de Paris, s. 487 f.

korresponderede såvel med en kannik som med abbeder i klosteret. Rent personligt synes denne kontakt med det gamle hjem at have været værdifuld for Vilhelm, og i et bestemt tilfælde var kontakten af praktisk betydning, idet han i 1195 bad om hjælp og modtagelse i sit gamle kloster, da han var i byen i anledning af skilsmisseprocessen mellem Philippe Auguste og Ingeborg.⁶³

I Ste. Geneviève har man også bevaret et eksemplar af Vilhelms lille skrift om Sainte Genevièves hoved i et ms. fra 13. årh., hvor også Vilhelms Vita og Miracula er afskrevet.⁶⁴ Disse skrifter er blevet til i Danmark og må være bragt til Paris i 13. årh., hvor interessen for Vilhelm medførte at de blev afskrevet flere gange.⁶⁵

Der er efter min mening så meget der tyder på at brevene i katalogen kan være Vilhelm af Æbelholts. Næste spørgsmål er om brevene så ikke blot er dem som Vilhelm langs af sted har sendt til klosteret og ikke den samling vi har overleveret? Igen mangler det afgørende bevis men muligheden er til stede. Bedømt ud fra betegnelsen »littere« kan der godt være tale om en samling, idet flere kendte samlinger i katalogen figurerer som sådanne, f. eks. står Stefan af Tournai's breve som item 171—172: Littere eiusdem II par. Yderligere anser jeg katalogisering af løsrevne breve for ret usandsynlig i denne sammenhæng. Summa summarum: De afgørende beviser eksisterer ikke, men al sandsynlighed taler for, at abbed Vilhelms brevsamling har været sendt til Paris i en afskrift, sikkert i første fjerdedel af 13. århundrede.

Hvilke konsekvenser får denne antagelse? For tekstoverleveringen kan det være et ringe, men dog et tegn på en fransk overlevering. For brevsamlingsproblematikken får det lidt konkretere konsekvenser, fordi optagelsen af brevene i en bibliotekskatalog kan tyde på en vis litterær værdi. Ser man på Genevièvesamlingens øvrige manuskripter,⁶⁶ finder man de kendte kategorier: Bibelkommentarer, kirkefædre, kanonisk ret, lærebøger i forskellige videnskaber, historiske værker og hvad der er mest relevant her, en række prædikener og brevsamlinger. I alt otte brevnumre. Katalogen er meget usystematisk opstillet efter værkernes indhold. Begyndelsen mangler, men den har sikkert rummet den hellige skrift. Ordenen kan måske bero på accessionsrækkefølge. De andre otte brevsamlingsforfattere er i katalogens rækkefølge:

101 St. Hieronymus	171—172 Stefan af Tournai ⁶⁷
120 St. Bernhard	185 Biskoppen af Luxeuil
131 Cassiodor	188 St. Hieronymus
144 St. Bernhard	195—196 Seneca

Som item 224 Vilhelm fra Danmark. Det selskab, han er i, tyder på, at man har tillagt hans værk en vis kvalitet, og da han ikke betegnes sanctus eller lignende,

⁶³ Liber II,9 og 81.

⁶⁴ Ms. i Sainte Geneviève bibliotekets ms. samling nr. 558.

⁶⁵ Se Gertz's redegørelse, *Vitae Sanctorum Danorum*, s. 293 ff.

⁶⁶ Ms. dækker sikkert hele samlingen og er ikke en selektiv registrering foretaget i Sorbonne. Dette synspunkt har R. H. Rouse personligt bekræftet overfor mig.

⁶⁷ Abbed i Ste. Geneviève 1176—1192, biskop i Tournai 1192—1203.

beror kvaliteten snarere på brevenes indhold end på forfatterens helgenværdighed, et forhold som vel ellers nok kunne formå kannikkerne til at mindes en bortrejst broder.

Identifikationen af Littere fratris Guillelmi de Dacia med abbed Vilhelm af Æbelholts brevsamling er eet blandt andre momenter der tyder på, at Vilhelms samling har været et værk, skrevet og komponeret i overensstemmelse med tidens stil og smag.

Summary

THE LETTERS OF ABBOT VILHELM

This paper argues that the letters of Vilhelm, abbot of the monastery of Æbelholt (Zealand), were planned as a collection according to the standards laid down in the contemporary European letter collections represented, e.g., by the works of Peter of Blois and Bernard of Clairvaux. Vilhelm, a French Austin canon of Sainte Geneviève in Paris, was 1165 summoned to Denmark by Absalon, the then bishop of Roskilde, with the specific task of reforming the community of canons at Eskilsø. A few years later the community was transferred to Æbelholt in North Zealand, in which place Vilhelm founded a flourishing monastery of which he was the abbot until his death in 1203. The letters are evidence of Vilhelm's various functions in the Danish society, i.a. his work as a delegate of the Danish King in connection with the process of divorce between Philippe Auguste of France and Ingeborg of Denmark. The letters, of which only about 108 have been preserved out of an originally bigger number, are transmitted in copies from the 16th and 18th centuries and placed in a division of books which is not the original one. In spite of the insufficient knowledge of the original manuscript it is argued that the letters were planned to form a collection, because the pieces preserved, taken individually and as a whole, show the characteristic features constituting the genre. Among these features the following are demonstrated: the explicit purpose, stated in the prologue of the work, to establish a collection of examples for dictation, and the implicit one of making an "apologia pro vita sua"; the use of rhyme and cursus which is demonstrated and characterized as rather dry; the existence of various groups of letters, among others a series of letters with female addressees, one letter holding praise of virginity, another warnings against drinking, both "classics" in the cultural world of which the letters are argued to be part; another group is formed by letters to friends, and their accordance with the letter of friendship as a manifestation of the genre is stressed; the probable presence of Vilhelm's letters as item 224 in the catalogue of the library of St. Geneviève, preserved in the Sorbonne MS of the 13th century, is interpreted as proof of their literary qualities. The conclusion is drawn that the letters were planned as a collection according to the European standards of the day.